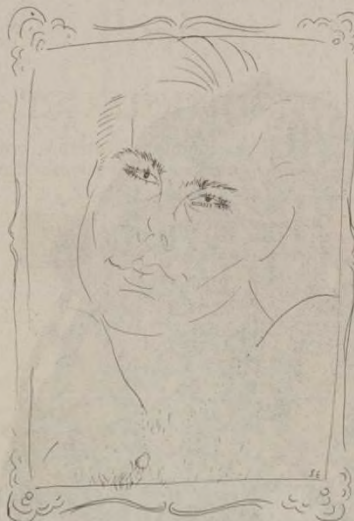

FAKSIMIL & AVSKRIFT

Donald Broady, "Litteraturkritik i Sverige del II. 1982 års män blev inga hjälpgummor", *Dagens Nyheter*, 29 juni 1984, p. 4.

Kultur

DAGENS NYHETER Fredagen den 29 juni 1984

Mats Gellerfelt: högljutt tar han tillfället i akt att sortera vissa kritiker och författare bland 68-generationsens ringrak. Teckningar: STINA EIDEM

Litteraturkritik i Sverige del II

I sin andra artikel om den svenska litteraturkritiken skriver Donald Broady om den s k poststrukturalismdebatten. Den utlöstes av en recension av Horace Engdahl, publicerad i DN 1982. Broady undersöker vilka faktorer som styr mottagandet av en ny kritikergeneration och på vilket sätt dessa nya skribenter tacklar sitt kritiska uppdrag.

Horace Engdahl: med sin kyla och förstörade hjärna granskar han Texten.

1982 års män blev inga hjälpgummor

UNGA och oetablerade litteraturkritiker hade det inte lätt vid ingången till åttitalet. De etablerade kunde ta saken med större ro och heri i många fall fortsatt att skriva som de brukar. Som proppar på och kring kulturredaktionerna satt de som hade nått sina positioner under sjuttitalet. Vår det av det investeringsarbete – bla allianser med politiska och andra utomlitterära fält – som berett deras väg till dessa positioner måste sänkas. För de nya inträdande glädde det att hävda att samhällsengagemang hade varit lika övervärderat på den intellektuella børsen som kännedomen om inomlitterära traditioner och uttrycksmedel varit undervärderad.

1979–80 var Mats Gellerfelts inträde intressant som indikator på konkurrenssituationen inom litteraturkritikens fält. Efter överbefolkningen, uredan och gränsuppspinnningen som hade åstadkommit av generationen utbildad på sextitalet skedde en återgång till "normaltillståndet": av nya inträdande krävdes att de demonstrerade vilja att låta om det inomlitterära. Detta hände dock inte i ett slag utan etappvis. Till att börja kunde det fortfarande vara nödvändigt att utnyttja allianser med andra fält, dvs att förhålla sig till stridor som där utkämpades: att även i egenkap av litteraturkritiker uttala sig i närtvika, skol- eller försvarsfrågor eller om medievänstern, socialdemokratins svek, pornografi och dränkanvet av

vietnamesiska båttflyktingar med flera frågor på dagordningen.

Det behövdes inte ett par år senare när Horace Engdahl, Anders Olsson och några till ur redaktionen för den esoteriska och tidigare marginella tidskriften KRIS nästan över en natt knöts till kulturredaktionerna runt om i huvudstaden, en social omgruppering som på debattens nivå motsvarades av den s k poststrukturalismdebatten sommaren 1982. För dessa 1982 års män framstod det som vulgärt att uttrycka åsikter i alla möjliga ämnen på tapeten. De var ovanligt välutbildade med det slags symboliskt kapital som är specifikt för kritikens fält: kunskaper om form, stil och genrer och om utgången av tidigare strider om litteratur och kritik, jämte förtrogenhet med de senaste striderna i Paris och Berlin, vid Yale och Johns Hopkins-universitetet...

– allt det som gjort fältet till vad det är i dag. 1982 hade dess gränser stängts så mycket att sådana investeringsavskrävdes nya inträdande.

Omgruppering

När pretenderer hotar att kullkasta ordningen är det naturligt att röst ges åt någon som kan ombesörja omgrupperingen på ett kultiverat sätt. "Poststrukturalismdebatten" utlöstes dock inte av vad Engdahl sa i sin anmälan 27.5.82 av en svensk författaranaloga. Att författare tror sig avbilda "verkligheten" eller uttrycka sig själva när de i själva verket träder in i

språk och texter som finns där redan i förväg hade han och andra sagt förut.

Derrens publicerade sina tre grundläggande böcker 1987, och Barthes var redan död när hans senare "poststrukturalistiska" tänkande blev en vogue i Sverige. I trängre cirklar som KRIS-redaktionen hade sådant diskuterats länge.

Den utlöstes av hur han sa det han sa. Han var en för svenska förhållanden ovanlig typ av kritiker med anspråk på att skriva kritik vilken inte är hjälpgumma till litteraturen, utan litteratur i egen rätt.

Och framför allt utlöstes poststrukturalismdebatten av var han sa det han sa: som nybliven medarbetare på DN:s kultursida. På nationalscenen med andra ord. Björn Nilsson, trojkanare på Expressens kulturredaktion, varifrån Engdahl hämtats till DN, uttryckte senare sin harm över "att se en så stor talang så snabbt förvandlas till kronjovel i Dagens Drygheter".

Det var samma Nilsson som (då Expressens kulturredaktör var på semester) tog tillfället i akt att reagera på Engdahls recension och porträtterade honom som en verra dagars Erasmus Montanus, som vid partiska professorns fötter lärt inte att namna är en sten, men väl att avskaffa författaren och läsaren så att bara språket blir kvar (Expressen 31.5.82).

Nilsson insåg snabbt att utspelat var mindre välbildat och

kallade in en överdomare, Tobias Berggren (Expressen 13.6.82).

Med bravur och i en form som bekräftade innehållet gjorde denne gällande att tvärsenom Västerlandets litteraturhistoria har de magra och cerebrala alltid grålat med de feta och jordnära – Don Quijote/Sancho Panza – men att det borde finnas plats för bägge sorterna. Insatsen kan tolkas som konkurrensbegränsande. Den inte alltför talrika svenska kultursidenspubliken måste kunna nås av alla kritiker och en polarisering mellan avsnittar-dekritiker och övriga förhindras.

Med all den auktoritet som fältet långt tidigare har tilldelat honom (senom som språkmedveten poet) överröker Berggren så inträdesbiljetten till Engdahl i det han avutalar artikeln med "det vore idiotiskt att stöta ut honom". Ingen med mer undanskymd ställning inom fältet skulle ha kunnat bruka sådana ord. Han sa det som "behövdes sägas", dvs något som i viss mening fanns där redan i förväg, men skulle uttågas, och inte av vem som helst. Envar skulle känna att det som sades var det rätta.

Polaritet

Efter dessa tre artiklar fortsatte poststrukturalismdebatten med deltagande av kritiker som Magnus Ringgren, redaktören för en av Engdahls anmälda antologier. Teoretikerna må fara fram i sina teoriers jumbojet, skrev Ringgren, som för egen del föredrog att vara i ögenbåd med författarna (Expressen 14.8.82).

Detta motsatspar turnerades sedan i otaliga kultursidesartiklar under sommaren och hösten. Högt ställdes mot lågt teoretiskt mot praktiskt, de franska teoriernas höjder mot det svenska läglärdet, författarna och "den konkreta texten".

Att de debatterande kritikerna och författarna använde denna polaritet för att karaktärisera personer – Engdahls kyla och förstörade hjärna mot Nilssons frustningar och goda hjärta – bör inte döjlja att striden socialt sett gällde gränser mellan fält samt tillträdesregler och regler för in- och utförelse av symboliskt kapital från ett fält till ett annat. Närmast svarade motsättningen mellan "högt" och "låg" mot den mellan ett vetenskapligt fält och dagskritiken. Att så många debattörer tog parti för det "låga" kan läsas som en önskan att dagspressen måtte bevaras för inflyde av modetoorier och skrivsätt (och skribenter) från litteraturvetenskapliga universitetsinstitutioner och tidskrifter.

Man bör vara uppmärksam på att kategoriseringar som dessa är vagn i striden, sommarerna 1982 nyttjade i synnerhet av dem som framträdde med anspråk på att betfina sig intill den jordnära polen, dvs närmast den verkliga verkligheten.

På liknande sätt, men med motsatt syfte, använde Gellerfelt två år tidigare kategoriseringens språkmedvetenhet kontra politisk dito för att sortera in vissa kritiker och författare bland 68-generationsens ringrak, på för-

hand dömda att förlora åttitalets kampen.

Vill man försöka sig på en sociologisk undersökning av ett fält, kan man inte utan vidare överta de kategoriseringar som är insatser i spelet man studerar.

"Kulturpersonligheten"

De våldsamma reaktionerna på Engdahls första artikel om DN-kritiker tyder på att fältet redan hade tilldelat honom en i förväg konstruerad position som generationskritiker. Att plösta detta innebär inte determinism: han kunde givetvis vägra och tacka nej till den position som väntade på att bli besatt. Och det var vad han gjorde. Han skrev aldrig den stora programartikeln som "alla" väntade på 1982 och lät sig inte installeras i centrum av den litterära dagskritiken.

Det fanns således ingen anledning att förtränga "kulturpersonligheten" roll i kulturlivet. Äremot all anledning att undersöka den. Tag ordet "kulturpersonlighet". Det krävs så mycket tid, läsande, skrivande och socialt umgänge för att ta sig fram i kulturlivet att personen lätt kommer att identifieras med den position inom fältet som detta investeringsarbete gjort möjlig. I kulturdebatter blir därmed attacker mot positioner oskiljbara från s k personangrepp på dem som besätter positionerna.

Därför tror jag att refererade bidrag till kultursidorna skiljer sig från de antagna främst därifrån att författarna till de senare är mer kända. Det är inte manus

som refereras eller antas. Det är namn och relationer till andra namn, till positioner och till hela systemet av distinktioner och referenser inom fältet. Gör tankeexperimentet att kultursidesartiklar vore osignerade!

Att Johan Asplund inte lade vikt vid detta i sin granskning av kultursidoras refuser kan bero på att han fick sig dem tillstånd anonyma. Den enda skillnad han kunde notera, att de refererade skribenterna framställdes som mer "naiva" än de publicerade, kan tolkas så att de förra är sämre rustade med det slag av språkligt kapital som ger avkastning på kultursidesmarknaden.

Intellektuella föredrar vanligen att tala om de sociala villkoren för den egna verksamheten i termer av beklagliga avarter. Visst finns det kolleger som bildar kottrier, kilar varandra på ryggen och hänmas på fränder. Men det normala eller åtminstone det enda bevärdade är att tjäna Konstn, Sanningen, Friheten.

Men varje intellektuellt fält är uppbyggt av dominans- och konkurrensvillkor, av regler för inträde, invigning och erkännande, investering, insatser, strategier och vinstier. Därmed inget ont sagt om de intellektuella. De kan spela spelet mer eller mindre bedärvart. Till de mindre bedärvart, men desto vanligare, sköten hör, enligt min mening, att dölja de sociala villkoren för den egna verksamheten genom att hylla den s k frisa intellektuelle, dvs sig själv. DONALD BROADY

AVSKRIFT

Donald Broady, "Litteraturkritik i Sverige del II. 1982 års män blev inga hjälpgummor", *Dagens Nyheter*, 29 juni 1984, p. 4.

Litteraturkritik i Sverige del II. 1982 års män blev inga hjälpgummor

I sin andra artikel om den svenska litteraturkritiken skriver Donald Broady om den s k poststrukturalismdebatten. Den utlöstes av en recension av Horace Engdahl, publicerad i DN 1982. Broady undersöker vilka faktorer som styr mottagandet av en ny kritikergeneration och på vilket sätt dessa nya skribenter tacklar sitt kritiska uppdrag.

Unga och oetablerade litteraturkritiker hade det inte lätt vid ingången till åttitalet (de etablerade kunde ta saken med större ro och har i många fall fortsatt skriva som de brukar). Som proppar på och kring kulturredaktionerna satt de som nått sina positioner under sjuttitalet. Värdet av det investeringsarbete – bl a allianser med politiska och andra utomlitterära fält som berett deras väg till dessa positioner – måste sänkas. För de nya inträdande gällde det att hävda att samhällsengagemanget varit lika övervärderat på den intellektuella börsen som kännedomen om inomlitterära traditioner och uttrycksmedel varit undervärderat.

1979–80 var Mats Gellerfelts inträde intressant som indikator på konkurrenssituationen inom litteraturkritikens fält. Efter överbefolkningen, oredan och gränsupplösningen som åstadkommit av generationen utbildad på sextitalet skedde en återgång till "normaltillståndet": av nya inträdande krävdes att de demonstrerade vilja att tala om det inomlitterära. Detta hände dock inte i ett slag utan etappvis. Till att börja med kunde det vara nödvändigt att utnyttja allianser med andra fält, dvs att förhålla sig till strider som där utkämpades: att även i egenskap av litteraturkritiker uttala sig i narkotika-, skol eller försvarsfrågan eller om mediavänstern, socialdemokratins svek, pornografin och dränkandet av vietnamesiska båtflyktingar med flera frågor på dagordningen.

Det behövdes inte ett par år senare när Horace Engdahl, Anders Olsson och några till ur redaktionen för den esoteriska och tidigare marginella tidskriften KRIS nästan över en natt knöts till kulturredaktionerna runt om i huvudstaden, en social omgruppering som på debattens nivå motsvarades av den s k "poststrukturalismdebatten" sommaren 1982. För dessa 1982 års män framstod det som vulgärt att uttrycka åsikter i alla möjliga ämnen på tapeten. De var ovanligt välförsedda med det slags symboliskt kapital som är specifikt för kritikens fält: kunskaper om form, stil och genrer och om utgången av tidigare strider om litteratur och kritik, jämte förtrogenhet med de senaste striderna i Paris och Berlin, vid Yale och Johns Hopkins-universiteten... – allt det som gjort fältet till vad det är idag. 1982 hade dess gränser stängts så mycket att sådana investeringar avkrävdes nya inträdande.

Omgruppering

När pretender hotar att kullkasta ordningen är det naturligt att röst ges åt någon som utan att äventyra fältets legitimitet synes kunna ombesörja omgrupperingen på ett kultiverat sätt.

"Poststrukturalismdebatten" utlöstes dock inte av vad Engdahl sa i sin anmälan 27.5.82 av en svensk författarantologi. Att författare tror sig avbilda "verkligheten" eller uttrycka sig själva när de i själva verket träder in i språk och texter som finns där redan i förväg hade han och andra sagt förut.

Derrida publicerade sina tre grundläggande böcker 1967, och Barthes var redan död när hans senare "poststrukturalistiska" tänkande blev en vogue i Sverige. I trängre cirklar som KRIS-redaktionen hade sådant diskuterats länge.

Den utlöstes av hur han sa det han sa. Han var en för svenska förhållanden ovanlig typ av kritiker med anspråk på att skriva kritik vilken inte är hjälpgumma till litteraturen utan litteratur i egen rätt.

Och framför allt utlöstes poststrukturalismdebatten av var han sa det han sa: som nybliven medarbetare på DN:s kultursida. På nationalscenen med andra ord. Björn Nilsson, trotjänare på Expressens kulturredaktion varifrån Engdahl hämtats till DN, uttryckte senare sin harm över "att se en så stor talang så snabbt förvandlas till kronjuvel i Dagens Drygheter".

Det var samme Nilsson som (då Expressens kulturredaktör var på semester) tog tillfället i akt att reagera på Engdahls recension och porträttera honom som en våra dagars Erasmus Montanus, som vid parisiska professorers fötter lärt inte att mamma är en sten, men väl att avskaffa författaren och läsaren så att bara språket blir kvar.

Nilsson insåg snabbt att utspelet var mindre välbetänkt och kallade in en överdomare, Tobias Berggren (Expressen 10.6.82). Med bravur och i en form som bekräftade innehållet gjorde denne gällande att tvärsigenom Västerlandets litteraturhistoria har de magra och cerebrala alltid grälat med de feta och jordnära – Don Quijote/Sancho Panza – men att det borde finnas plats för bägge sorterna. Insatsen kan tolkas som konkurrensbegränsande. Den inte alltför talrika svenska kultursidespubliken måste kunna nås av alla kritiker och en polarisering mellan avantgardekritiker och övriga förhindras.

Med all den auktoritet som fältet långt tidigare tilldelat honom (renommé som språkmedveten poet,) överränner Berggren så inträdesbiljetten till Engdahl i det han avslutar artikeln "det vore idiotiskt att stöta ut honom". Ingen med mer undanskymd ställning inom fältet skulle kunnat bruka sådana närmast performativa ord. Han sa det som "behövde sägas", dvs något som i viss mening fanns där redan i förväg men skulle utsägas, och inte av vem som helst. Envar skulle känna att det som sades var det rätta.

Efter dessa tre artiklar fortsatte poststrukturalismdebatten med deltagande av kritiker som Magnus Ringgren, redaktören för den av Engdahl anmälda antologin. Teoretikerna må fara fram i sina teoriernas jumbojets, skrev Ringgren, som för egen del föredrog att vara i ögonhöjd med författarna (Expressen 18.6.82). Detta motsatspar turnerades sedan i otaliga kultursidesartiklar under sommaren och hösten. Högt ställdes mot lågt, teoretiskt mot praktiskt, de franska textteoriernas höjder mot det svenska lägländet, författarna och "den konkreta texten".

Att de debatterande kritikerna och författarna använde denna polaritet för att karaktärisera personer – Engdahls kyla och förstorade hjärna mot Nilssons frustningar och goda hjärta – bör inte dölja att striden socialt sett gällde gränser mellan fält samt tillträdesregler och regler för in- och utförelse av symboliskt kapital från ett fält till ett annat. Närmast svarade motsättningen mellan "högt" och "lågt" mot den mellan ett vetenskapligt fält och dagskritiken. Att så många debattörer tog parti för det "låga" kan läsas som en önskan att dagspressen måtte bevaras för inflöde av modeteorier och skrivsätt (och skribenter) från litteraturvetenskapliga universitetsinstitutioner och tidskrifter.

Man bör vara uppmärksam på att kategoriseringar som dessa är vapen i striden, sommaren 1982 nyttjade i synnerhet av dem som framträdde med anspråk på att befinna sig intill den jordnära polen, dvs närmast den verkliga verkligheten.

På liknande sätt men med motsatt syfte använde Gellerfelt två år tidigare kategoriseringen språkmedvetenhet kontra politisk dito för att sortera in vissa kritiker och författare bland 68-generationens ringvrak, på förhand dömda att förlora åttitalets kamper.

Vill man försöka sig på en sociologisk undersökning av ett fält. kan man inte utan vidare överta de kategoriseringar som är insatser i spelet man studerar.

”Kulturpersonligheter”

De våldsamma reaktionerna på Engdahls första artikel som DN-kritiker tyder på att fältet redan tilldelat honom en i förväg konstruerad position som generationskritiker. Att påstå detta innebär inte determinism: han kunde givetvis vägra och tacka nej till den position som väntade på att bli besatt. Och det var vad han gjorde. Han skrev aldrig den stora programartikel som ”alla” väntade på 1982 och lät sig inte installeras i centrum av den litterära dagskritiken.

Det finns således ingen anledning att förtränga ”personlighetens” roll i kulturlivet, däremot all anledning att undersöka den. Tag ordet ”kulturpersonlighet”! Det krävs så mycket tid, läsande, skrivande och socialt umgänge för att ta sig fram i kulturlivet att personen lätt kommer att identifieras med den position inom fältet som detta investeringsarbete gjort möjlig. I kulturdebatter blir därmed attacker mot positioner oskiljbara från s k personangrepp på dem som besätter positionerna.

Därför tror jag att refuserade bidrag till kultursidorna skiljer sig från de antagna främst däri att författarna till de senare är mer kända. Det är inte manus som refuseras eller antas. Det är namn och relationer till andra namn, till positioner och till hela systemet av distinktioner och referenser inom fältet. Gör tankeexperimentet att kultursidesartiklar vore osignerade!

Att Johan Asplund inte lade vikt vid detta i sin granskning av kultursidornas refuser kan bero på att han fick sig dem tillsända anonyma. Den enda skillnad han kunde notera, att de refuserade skribenterna framstår som mer ”naiva” än de publicerade, kan tolkas så att de förra är sämre rustade med det slag av språkligt kapital som ger avkastning på kultursidesmarknaden.

Intellektuella föredrar vanligen att tala om de sociala villkoren för den egna verksamheten i termer av beklagliga avarter: Visst finns det kolleger som bildar kottier, kliar varandra på ryggen och hämnas på fiender, men det normala eller åtminstone det enda hedervärda är att tjäna Konsten, Sanningen, Friheten.

Men varje intellektuellt fält är uppbyggt av dominans- och konkurrensvillkor, av regler för inträde, invigning och erkännande, investeringar, insatser, strategier och vinster. Därmed inget ont sagt om de intellektuella. De kan spela spelet mer eller mindre hedervärt. Till de mindre hedersamma, men desto vanligare, sätten hör, enligt min mening, att dölja de sociala villkoren för den egna verksamheten genom att hylla den s k frie intellektuelle, dvs sig själv.

DONALD BROADY